

О. Я. ГАРАНІН, Л. В. ДІДУХ*

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ СЕМІНАР ДЛЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ ТА АСПІРАНТІВ

2 лютого 2015 р. у читальному залі Державної наукової архівної бібліотеки відбувся науково-практичний семінар “Організація науково-дослідної роботи”, організований Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства (далі – УНДІАСД). Захід проводився з метою обміну досвідом організації наукової роботи в архівних установах. Семінар зібрав більш ніж 30 учасників. Серед них – керівники та заступники керівників центральних державних архівних установ України, рядові архівісти, молоді науковці та аспіранти УНДІАСД, співробітники Державної архівної служби України (далі – Укрдержархів).

Потреба в проведенні семінару викликана систематичністю та переважною однотипністю запитань і помилок, що виникають у фахівців системи архівних установ України, які, у межах своїх функціональних обов’язків, відповідають за реалізацію наукової роботи у власних організаціях та/або обрали для себе шлях підготовки кандидатського дисертаційного дослідження. Саме для оптимізації “роботи над помилками” керівництвом УНДІАСД було прийнято рішення про проведення відповідного заходу дидактичного спрямування.

Семінар став першим етапом прикладної науково-дослідної роботи (далі – НДР) “Дослідження стану організації науково-дослідних та методичних робіт, що виконуються на замовлення Державної архівної служби України, з метою розроблення теоретико-методологічних засад та нормативних вимог до організації та проведення наукових досліджень та методичних робіт архівними установами галузі”, що виконується співробітниками УНДІАСД протягом 2015 р. на замовлення Укрдержархіву згідно з наказом від 07.10.2014 р. № 118 “Про організа-

---

* *Гаранін Олександр Якович* – кандидат історичних наук, директор Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства.

Дідух Людмила Валентинівна – кандидат історичних наук, завідувач відділу технологічного забезпечення архівної справи Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства.

Виступ заступника директора Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, кандидата історичних наук Н. М. Христової.

цію виконання наукових робіт у сфері архівної справи та діловодства у 2015 році”. Відповідно до технічного завдання на виконання зазначеної НДР, що було затверджено Укрдержархівом 22 грудня 2014 р., виконавцями теми є директор УНДІАСД О. Я. Гаранін, заступник директора – Н. М. Христова, вчений секретар – Л. В. Андрієвська та завідувач відділу технологічного забезпечення архівної справи – Л. В. Дідух.

Семинар складався із шести тематичних блоків: “Нормативно-правове забезпечення проведення наукових досліджень” (відповідальний за блок – О. Я. Гаранін); “Актуальні проблеми розвитку галузевої науки” (відповідальна – Н. М. Христова); “Загальні правила виконання науково-дослідних робіт”, “Основні етапи проведення наукових досліджень та оформлення їх результатів”, “Підготовка дисертаційного дослідження” (модератор усіх трьох блоків – Л. В. Дідух); “Порядок організації наукових досліджень в УНДІАСД” (доповідачі: Н. М. Христова та заступник директора УНДІАСД М. В. Горбатюк).

Для першого тематичного блоку “Нормативно-правове забезпечення проведення наукових досліджень” О. Я. Гаранін окреслив основний перелік та охарактеризував відповідні нормативно-правові акти України, що регламентують різні етапи та процедури проведення наукової діяльності та досліджень, які здійснюються науковцями, науково-дослідними та іншими установами галузі від моменту офіційного оформлення початку наукової розробки до її апробації та впровадження. Зокрема, звернув увагу на: Закон України (далі – ЗУ) “Про Національний архівний фонд та архівні установи” від 24.12.1993 № 3814-XII (зі змінами), ЗУ “Про наукову і науково-технічну діяльність” від 13.12.1991 № 1977-XII

Учасники науково-практичного семінару
“Організація науково-дослідної роботи”.

(зі змінами); ЗУ “Про вищу освіту” від 01.07.2014 № 1556-VII (зі змінами); Постанову Кабінету Міністрів України (далі – Постанова КМУ) від 25 серпня 2004 р. № 1084 “Про затвердження Порядку формування і виконання замовлення на проведення фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень та виконання науково-технічних (експериментальних) розробок за рахунок коштів державного бюджету” (зі змінами); відновлену Постанову КМУ від 20.07.1996 р. № 830 “Про затвердження Типового положення з планування, обліку і калькулювання собівартості науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт”, Постанову КМУ від 24 липня 2013 р. № 567 “Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”; Державний стандарт України (далі – ДСТУ) 3973-2000 “Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт. Загальні положення”, ДСТУ 3008-95 “Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення”; Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (далі – МОН України) від 17.10.2012 р. № 1111 “Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України”, зареєстрованого в Міністерстві юстиції (далі – Мін’юст України) 02.11.2012 р. за № 1850/22162 та наказ МОН України від 17.10.2012 № 1112, зареєстровано в Мін’юсті України 02.11.2012 р. за № 1851/22163 “Про опублікування результатів

дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук”; інші нормативно-правові документи, зокрема, Статут УНДІАСД, зареєстрований у Мін’юсті України 22.06.2012 р. за № 927/5.

Під час розгляду зазначеного питання було наголошено на відсутності єдиного нормативно-правового акта, який регулював би розробку та впровадження науково-дослідних та методичних робіт у сфері архівної справи та документознавства, необхідності постійного узгодження таких робіт із наявною нормативно-правовою базою з питань організації наукового процесу загалом, що, як правило, не враховує галузевих особливостей, не сприяє раціональній організації наукових досліджень у цьому напрямку.

Потреба у розробці відповідного галузевого нормативно-правового акта як стандарту організації для ефективного використання кошів Державного бюджету України, що спрямовуються на науково-дослідні та методичні роботи у сфері архівної справи, документознавства та страхового фонду документації, зумовлює виконання в УНДІАСД оголошеної НДР “Дослідження стану організації науково-дослідних та методичних робіт, що виконуються на замовлення Державної архівної служби України, з метою розроблення теоретико-методологічних засад та нормативних вимог до організації та проведення наукових досліджень та методичних робіт архівними установами галузі”. Основними завданнями зазначеної НДР є:

- дослідити стан організації науково-дослідних та методичних робіт, що виконуються архівними та іншими науковими установами на замовлення Державної архівної служби України;

- розробити стандарт Укрдержархіву (СОУ) “Організація науково-дослідних та методичних робіт, що виконуються на замовлення Державної архівної служби України”;

- окреслити теоретико-методологічні засади та нормативні вимоги до організації та проведення наукових досліджень, закріпивши їх у розроблюваному документі (СОУ);

- визначити чіткий механізм формування і виконання замовлення на проведення наукових досліджень і розробок у сфері архівної справи, документознавства тощо за рахунок коштів державного бюджету;

- окреслити основні засади (принципи) до визначення і формування тематики та спектра необхідних наукових досліджень і розробок, тим самим забезпечити ефективну організацію цього процесу та отримувати вагомні наукові результати.

У другому тематичному блоці семінару “Актуальні проблеми розвитку галузевої науки” Н. М. Христова, визначаючи галузеву архівну науку як стійку багатоаспектну структуру, окреслила актуальні проблеми її розвитку, поділивши їх за такими підсистемами:

- соціальна, що включає, зокрема, такі проблеми: управління галузевою наукою, її кадрове забезпечення, фінансування, матеріально-

технічне забезпечення, впровадження наукового результату в соціальну практику;

– інформаційно-комунікативна, що передбачає, насамперед, наукову комунікацію архівістів та науковців через галузеві конференції, семінари, Інтернет-ресурси, можливості оприлюднення профільних публікації тощо;

– емпірико-теоретична, що актуалізує найголовніший аспект галузевої науки – необхідність перспективного планування наукових досліджень і методичних робіт, що виконуються архівними та науково-дослідними установами галузі, зокрема під патронатом та на замовлення Укрдержархіву.

У ході обговорення питань учасники семінару зацентрували увагу на заохоченні та створенні сприятливих умов для участі молодих архівістів-дослідників у галузевих та інших конкурсах науково-дослідних роботах гуманітарного спрямування; потребі активізувати їхню участь у проектах міжнародного наукового співробітництва за тематикою досліджень (здобуття та реалізація міжнародних наукових грантів); наголосили на потребі спрямовувати зусилля молодих науковців та аспірантів на дослідженні питань (підготовка відповідних публікацій, виступів на конференціях тощо) не просто загальноісторичного, а конкретно архівознавчого (у тому числі, документознавчого) напрямку, їхньому теоретичному та практичному аспектах.

Також було наголошено на доцільності створення окремого підрозділу (сектору) в системі Укрдержархіву для координації науково-дослідної та методичної роботи архівних та відомчих науково-дослідних установ. У цьому контексті було піднято проблему старіння професійних кадрів, атестації наукових працівників архівних установ та їхній відповідності кваліфікаційним вимогам на зайнятих наукових посадах, потреби забезпечення галузі перспективною молоддю з відповідною профільною освітою та соціального забезпечення наукових працівників в умовах оптимізації бюджетних асигнувань на галузеві потреби, зокрема науці.

Третій, четвертий та п'ятий тематичні блоки семінару “Загальні правила виконання науково-дослідних робіт”, “Основні етапи проведення наукових досліджень та оформлення їх результатів”, “Підготовка дисертаційного дослідження” мали практичне спрямування з метою надати консультативну допомогу молодим науковцям у підготовці та проведенні НДР, написанні дисертаційного дослідження.

Л. В. Дідух визначила фундаментальні та прикладні НДР, коротко охарактеризувала їх, окрестила пріоритетні тематичні напрями та комплексні проблеми наукових досліджень в Україні, що зазвичай формуються в директивних документах.

Доповідачка зазначила, що формування тематики досліджень і розробок відбувається на підставі прогнозів і світових тенденцій роз-

витку науки і техніки у відповідних галузях, основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних та прикладних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук, прогнозів кон'юктури світового ринку наукоємної продукції та суспільної потреби у нових наукових знаннях, сучасних технологіях і товарній продукції.

Доповідачка розповіла про основні етапи наукового дослідження (організаційний, дослідний, узагальнення, апробація та реалізація результатів дослідження; або за ДСТУ 3973-2000: вибір напряму дослідження, теоретичні та експериментальні дослідження, узагальнення і оцінювання результатів досліджень, складання звітної документації), очікувані результати кожного етапу, спектр звітної документації.

Було наведено конкретні приклади про те, як правильно формулюється об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження, опис проблеми, що вирішується, актуальність проблеми та обґрунтування необхідності результатів проекту для забезпечення потреб ринку тощо. На прикладі окремих НДР, що виконувалися або виконуються в УНДІАСД ("Дослідження стану нормативно-правової бази України з метою удосконалення наявних "Правил пожежної безпеки для державних архівних установ України" та "Дослідження мікробіологічного та ентомологічного стану архівосховищ та документів державних архівів з метою проведення моніторингу стану збереженості документів Національного архівного фонду"), у відділі технологічного забезпечення архівної справи УНДІАСД, разом із присутніми молодими науковцями було сформульовано зазначені аспекти; зазначено, що може вважатися очікуваним результатом на кожному етапі наукового дослідження (зокрема: статті у журналах та збірниках наукових праць, що входять до наукометричних баз даних (на зразок Scopus, Web of Science та ін.); статті в інших іноземних виданнях; статті у журналах, що включені до переліку наукових фахових видань України; статті у збірниках наукових праць, матеріалах конференцій та інших виданнях; монографії (розділи в монографіях), опублікованих у провідних закордонних наукових видавництвах; монографії, що опубліковані за рішенням наукової (вченої) ради наукової установи; публікації підручників, навчальних та методичних посібників; публікації інших видань (словників, довідників, публікації в академічних та хрестоматійних виданнях тощо); розроблення і впровадження нового лекційного курсу або циклу лабораторних робіт; розробка та впровадження нормативно-правового акта (правил, інструкцій, методичних рекомендацій тощо), національного/державного (галузевого) стандарту, класифікатора; захист докторських та кандидатських дисертацій (прийняття до захисту спеціалізованою вченою радою) за тематикою проекту; участь у проектах міжнародного наукового співробітництва (отримання грантів); наведено приклади, як можуть бути сформульо-

вані очікувані результати у проектах НДР та що може бути звітною документацією за результатами НДР.

Окремо Л. В. Дідух зупинилась на визначенні аспектів проблематики наукового дослідження (НДР чи дисертації) та спроб формулювання теми (для дисертацій – міра їхньої “дисертабельності”). Тут було наведено чотири можливих формулювання потенційної теми кандидатської дисертації з проблематики оцінювання фізичного стану документів та наголошено на потребі бачення всього спектра реальних можливостей реалізації завдань дисертаційного дослідження.

Доповідач також окреслила основні підходи до формулювання та оформлення методологічної бази дослідження (методів, підходів, ідей, робочих гіпотез), а також принципів та правил історіографічного огляду в наукових історичних дослідженнях. Зокрема, було зазначено, що в історіографії існує три класичні питання, на які повинен дати відповідь кожен дослідник: 1) Які аспекти проблеми достатньо досліджені? 2) Які аспекти – частково досліджені або недостатньо повно і потребують дослідження? 3) Які аспекти – зовсім не досліджені або сфальсифіковані? Відповідь на ці питання дозволяє визначити не лише стан наукової розробки теми, але й своє місце як дослідника, сформулювати мету свого дослідження та завдання. Також Л. В. Дідух звернула увагу молодих науковців на класичні помилки історіографічного опису в загальноісторичних дослідженнях та потребі застосування специфічних та конкретних підходів до такого огляду в історіографічних студіях (т.зв. “історіографія історіографії”).

Доповідь Н.М.Хрислової у шостому блоці “Порядок організації наукових досліджень в УНДІАСД” ґрунтувалася, зокрема, і на представленні тематичного спектра прикладних науково-дослідних робіт, що виконуються в УНДІАСД за кошти державного бюджету. Зазначено, що за Тематичним планом науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт на 2015 р., (затверджений Укрдержархівом, лист від 18.12.2014 р. № 021/4388) передбачено виконання 14 робіт: 4 – за проблематикою “Архівознавство. Загальні методологічні дослідження”, 2 – “Архівознавство. Забезпечення збереженості та державний облік документів НАФ”, 1 – “Архівознавство. Формування НАФ, експертиза цінності документів”, 2 – “Архівознавство. Користування документами та їхня публікація, організація наукової інформації”, 2 – “Архівознавство. Інформаційні та комунікаційні технології”, 3 – “Документознавство”.

Також доповідачка підкреслила, що вагомою складовою виконання прикладних НДР є не лише отримання результатів дослідження, але й їхнє впровадження. Адже завершення наукової теми ще не породжує науковий продукт, повністю готовий до застосування. Для того, щоб принести користь, він має бути впроваджений.

На питанні впровадження завершених НДР у практику роботи архівних установ зацентрував увагу М. В. Горбатюк. Доповідач зазначив, що під впровадженням можемо розуміти унормований процес передачі результатів НДР в архівні установи, що має забезпечити досягнення певного технологічного та/чи економічного ефекту (економія коштів, зростання якісних та кількісних показників виконаної роботи тощо). Доповідач розповів про основні наукові підходи в уніфікації поняття “впровадження науково-дослідних робіт”, законодавче підґрунтя та практику впровадження результатів науково-дослідної роботи в архівних установах, детально зупинився на основних проблемах цього етапу виконання НДР. Також ознайомив присутніх із результатами опитування усіх державних архівів України (центральної, галузевих та обласних) стосовно нових методів упровадження НДР, зокрема, проаналізував їх готовність до роботи з науковими та методичними розробками УНДІАСД, наданими у цифровому (електронному) форматі, визначив рівень їх потреби у консультативній допомозі (за видами) в ході впровадження НДР, оцінив вплив наукових розробок УНДІАСД на розвиток архівної справи.

За словами доповідача, проведене УНДІАСД попереднє анкетування показало, що усі державні архіви мають стійку необхідність у різних НДР (методичні рекомендації, інструкції, правила, переліки тощо) та потребу у консультативній допомозі для їх упровадження у практичну роботу. Із результатів дослідження також видно, що матеріально-технічна база архівів (забезпеченість комп'ютерами, підключеними до мережі Інтернет) цілком достатня для отримання НДР УНДІАСД шляхом скачування з сайту інституту або отримання на визначену e-mail адресу. Дещо нижчою є морально-психологічна готовність співробітників архівних установ до роботи з новими (не паперовими) форматами наукових розробок.

УНДІАСД у свою чергу може забезпечити:

- додаткове адресне інформування архівних установ про результати виконуваних НДР;
- організацію і проведення семінарів та круглих столів;
- надання консультацій (у т. ч. в on-line режимі) щодо впровадження результатів НДР в архівну практику тощо.

Захід проходив у теплій невимушеній атмосфері. Учасники семінару подякували організаторам за можливість підвищити власний фаховий рівень.